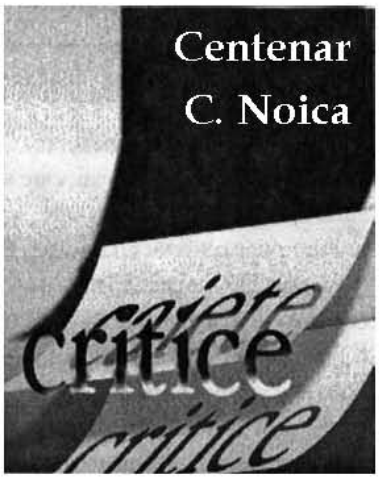

Valentin COȘEREANU

*Eu le ofer o șansă de-a rămâne...**

Abstract

The author evokes his first meeting with the Romanian philosopher Constantin Noica at Ipotesti (the village where Mihai Eminescu spent his childhood) on the 2nd of Octobre 1984. Noica gave to the Cultural Committee of Botosani 11 from "Eminescu's Notebooks" (this is the term employed to designate his manuscripts), in order to photocopy them. Noica returned after 3 years and was glad that half of the manuscripts had a facsimile copy.
Keywords: Constantin Noica, "Eminescu's Notebooks", facsimiles.

Pe 2 octombrie 1984, reținut, păstrând și cerând discreție, Constantin Noica a sosit la Ipotești însoțit de Iuliu Buhociu – fratele folcloristului Octavian Buhociu, de Octavian Nicolae – prietenul și însoțitorul său, precum și de două oficialități botoșănene.

Era uscățiv, adus de spate, purta pardesiu lung și un basc tras într-o parte ca la vânătorii de munte. Nas acvilin, iar ochii extrem de pătrunzători. Afabil. Nu știu de ce mi-l imaginasem altfel. A privit la salcâmii din preajma casei și m-a întrebat dacă sunt, în adevăr, de pe vremea Lui. Pronunța Lui cu intimitate dar și cu o venerație greu de redat în scris. Sensibilitatea și intuiția îmi spuneau că „Iezuitul" mă cercetează. De altfel Noica nici nu ascundea evidențele. Continuând, probabil, ideea de pe drum, s-a întors către însoțitori: „Ne-am înțeles, la întâlnirea de diseară nu vreau să aduceți profesorii de română și nici intelectualitatea orașului; aț dori să ne întâlnim cu elevii de liceu." Spusese „nu vreau" pe ton moale dar cu fermitatea care-și îngăduia să-și imaginezi „angajamentul" oficialităților de a „mobiliza" profesorii de română, personalul muzeului, al bibliotecii, al...

Ajunși la Ipotești, l-am poftit pe oaspete, după obicei, în casa memorială. „Nu, să o luăm prin învăluire, să mergem la bisericuța familiei mai întâi" (remarc tonul cald, ca un sfat părintesc, fără urmă de dojană). În drum spre biserică s-a oprit alături de casă. „– Ce-i aici?" Era o chilioară unde citeam atunci când nu aveam vizitatori. Cuvântul chilioară l-a făcut să se oprească cu interes. Oficialii o luaseră înainte. (Uimitor în ce-i privește, căci Partidul îi educase ca atei convinși!...) Ținta lor era biserica satului, construită din inițiativa lui Nicolae Iorga și Cezar Petrescu, prin colectă publică. Șefii s-au întors făcându-mi semne să nu descui. (Fusesem „lămurit" în privința acestei chestiuni încă din Botoșani. Să nu cumva să-i arăt lui Noica unde stau. Ne facem de râs!). N-am putut să-l mint – așa cum mi se ceruse – ba mai mult, m-am simțit dator să spun adevărul: ajutat de un prieten cu mașină, am adus ciment, var și ipsos, am spart un perete, mi-am pus o ferestruică și astfel, dintr-un fost grup sanitar, mi-am făcut o chilioară pentru studiu. Iarna am și o sobiță. Tot singur îmi tai și lemne. „Îți aprinzi singur focul?" Din nou privirea sfredelitoare. Uitase, parcă, de prezența celorlalți. I-am răspuns că s-a nimerit să fac asta de mic și că nu-mi displace nici acum.

Părea că Noica le dejuca voit planul „tovarășilor" care și-au schimbat iarăși ati-

* Cuvânt susținut la Muzeul Național al Literaturii Române București cu ocazia Centenarului Noica.

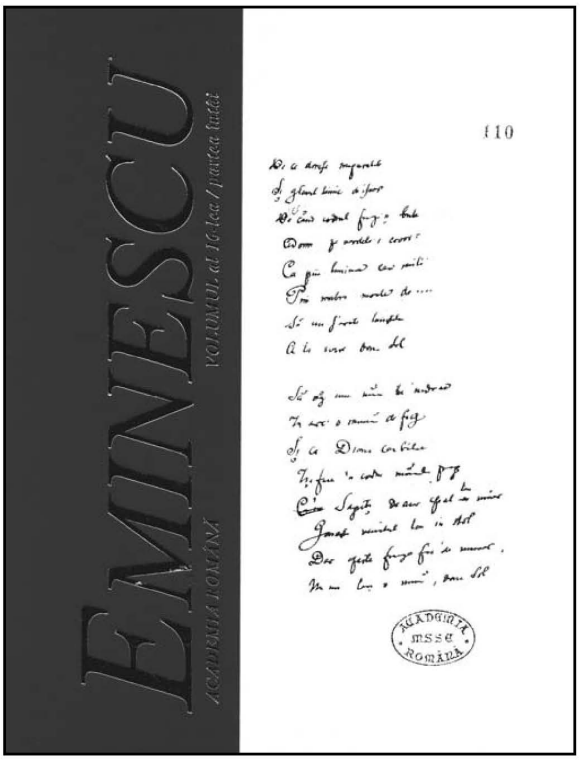

tudinea părând a spune: „Simpatic băiatul ăsta al nostru...”

Nu-mi era rușine deloc cu chilioara, ba chiar eram mândru de ea. Nu interesa pe nimeni unde stau să citesc, dacă iarna mă pot încălzi undeva sau nu... „Am vrea s-o vedem...” – a spus Noica pe un ton rugător dar ferm. Suna ca o poruncă domnească și m-am supus bucuros. Înăuntru o masă, un scaun, un pat, o sobiță și câteva cărți. S-a uitat la cărțile de pe masă apoi la cele de pe policioară... A zis ca pentru sine: „Bine. E bine. Din colecția asta am să-și recomand ceva mult mai bun. Ce facultate ai?”– Filologie. Română-franceză. Mă sfătuiește să-mi însușesc cultura franceză în întregul ei pentru că altfel n-o voi putea înțelege cum trebuie pe cea română. „Și Mircea Eliade a rămas corigent la franceză pentru că învăța sanscrita; după aceea a învățat el și franceza...!” Se uită drept în ochii mei. Zâmbesc. Îi aud iar pe „tovarășii” râzând zgomotos. Roșesc. Filozoful nu dă nici cel mai mic semn de complicitate întrebându-mă ca atunci când ar urmări ceva anume: „germană știi?” Nu, răspund. „Nu-i nici o problemă, nu trebuie să rămânem cu ce-am învățat în școală; îți iei o gramatică, te abonezi la *Neuer Weg* și înveți limba, altfel nu-l poți înțelege pe Eminescu. Am găsit pe cineva la Sibiu care mi-a spus că poate descifra textele germane din manuscrise.” Mi-o spunea cu nedisimulată bucurie.

Până la biserică nu a schimbat cu nimeni o vorbă. Unul din oficiali se vroia spiritual; Noica zâmbește complezent, are o atitudine deghizat îndatoritoare. Dinlăuntru-i se simte ceva ce ar putea să însemne: „Nu știți la ce v-ați înhămat, habar n-aveți ce v-așteaptă!” Intrând în biserică îți face cruce. Mă gândeam ce bucurie i-ar face bunicii, dacă ar trăi, văzându-i gestul. Înăuntru ascultă explicațiile fără să comenteze. Este interesat de povestea aureolelor negre ale sfinților pictate așa de către pictorul botoșănean, Petru Remus Troteanu, ca semn al destinului tragic al Poetului. I-am arătat apoi chipul Arhanghelului Mihail reprezentat cu fața angelică a lui Eminescu copil, apoi urmele gloanțelor lăsate de ostașii sovietici „eliberatori”, în candela din fața altarului și în pieptul regelui Carol al II-lea, pictat ca și Eminescu la intrare, în semn de ctitori. „Au tras și în Eminescu?” Nu, pentru că nu știau cine este. S-a uitat la mine complice. În bisericuța Eminovicești procedează la fel. Întreabă, întreabă, iscodește. El nu știe totul ca alții!

Ne întoarcem la casa memorială. În pridvor, înainte de a intra, își scoate cu semerenie bascul. Se interesează mai ales de cele muzeografice. Mă chestionează decent și discret în legătură cu autenticitatea exponatelor. Este foarte atent la povestea peregrinării unui gardirob – dat în zestrea Aglaiei – sora poetului ajuns de la Cernăuți, unde sora lui Eminescu se stabilise după căsătorie, ca apoi, târziu, să fie descoperit la Biblioteca din Câmpulung Moldovenesc. Mângâie contemplativ caseta de machiaj expusă și ea în muzeu, mărturie a peregrinărilor primei tinereți eminesciene. Gestul lunecării palmei peste casetă a fost ca și cum aceasta era vie. Privirea calmă, duioasă continua parcă dezmierdarea.

Nu prea știam ce să fac. În cele din urmă l-am rugat să scrie ceva în cartea de impresii. S-a întors spre mine și mi-a spus: „În biserică trebuie să te rogi cu cuvintele Preo-

tului..." A scos o bucată de hârtie îngălbenită de vreme din buzunarul hainei și a notat cu un pix obișnuit: „Din manuscrisul 2268, fila 34 verso (*Despre Arhei*): tu însuți puteai să nu te naști, să fii din numărul celor ce n-au fost niciodată... Prin urmare, tu ai fost, ești, vei fi totdeauna". Apoi a adăugat: „Copiat de Constantin Noica, 2 octombrie 1984". Fără să vreau, m-am gândit la rândurile scrise inconsistent și emfatic de atâția prețioși... La plecare domnul Noica întinde mâna înclinându-se. „Să vii diseară la bibliotecă. Voi vorbi despre Manuscrise."

La ora cinci după-amiază, sala de lectură a Bibliotecii Mihai Eminescu din Botoșani era plină: elevi, oficiali și câțiva interesați. „Mobilizarea" s-a făcut în mult cunoscutul stil – să fie sala plină! Ori Noica spusese răspicat la Ipotești: „anunțați prin școli să vină numai cei care doresc să ne audă". Am înțeles în scurt timp că unii s-au dovedit a veni ca la circ *să-l vadă* pe Noica *nu să-l audieze*. A intrat și, fără să se așeze, fără o introducere prealabilă și-a început discursul. A trecut direct la subiect. Din întâmplare am nimerit chiar lângă el. Din unghiul acela nu mai părea adus de spate, l-am văzut drept ca bradul. Vorbind, căpătase verticalitate olimpiană. N-a obosit nicicum auditoriul. Totul a curs într-o argumentație firească. Rezumând, ideea a fost următoarea: opera tipărită este una, iar manuscrisele sunt alta. Pe oglinda fiecărei pagini poți vedea un laborator în lucru. Ce muncă asiduă! Cât dor de *a afla* la un om care știa atâtea! În final pledoaria a fost pentru *facsimilarea* caietelor manuscris de la Biblioteca Academiei „căci una e opera tipărită și alta manuscrisul". Prin editarea operei lui Eminescu lucrurile par a fi fixate pentru totdeauna, ori manuscrisele relevă aspecte semnificative care se pierd prin tipărire. Exemplifică din cele unsprezece caiete pe care le are clădite în față. Când după această pledoarie s-a ridicat un ziarist de la *Clopotul* (ziarul local) luându-și angajamentul să *tipărească* manuscrisele la tipografia din Botoșani, Noica, așezat acum pe scaun, s-a lăsat încet pe spate zâmbind: „Da, asta mi-aduce aminte de o poantă: în timpul războiului, pe frontul italian - liniște. Deodată, un ofițer se agită strigând: «*Avanti ragazzi,*

avanti!» În tranșee soldații cască plictisiți, impasibili. Într-un târziu un glas se aude totuși: «*Ma, che bella voce*»"...

Seara la masă m-am simțit stânjenit. Știam că-l vor agasa cu fotografiatul și cu întrebări. A și spus, de altfel, că nu este el cel care va ieși în poză. Filozoful era vădit deranjat de insistenții fotografi amatori. Am ieșit jenat; Noica-omul nu mai avea nici timpul și nici răbdarea să-i asculte. Timpul lui se dimensiona altfel. Căuta altceva. Îi scrisese cu trei ani înainte doctorului Iuliu Buhociu ceva ce știam din *Jurnalul de la Păltiniș*: „sunt în căutare de tineri (până la 25-28 de ani...) cu o înzestrare deosebită pentru cultura umanistă. Dacă aflați de vreunul, în Botoșanii care au dat cele mai mari genii ale noastre, v-aș ruga să mi-l semnalați (...) pot veni, eventual, odată la Botoșani «să-l pun pe cântar»" (12.05.1981). Chestiunea revine obsedant și în următoarea scrisoare din 25.05.1981. Pentru înfăptuirea ideii ar fi avut și timpul fizic necesar. „La 1 iulie plec în turneu prin țară, începând cu Craiova și Timișoara apoi Oradea și Cluj, unde am aflat de tineri ce m-așteaptă (...) aș încheia cu Botoșanii în cazul că-mi dați o veste bună" (18.06.1981, Păltiniș). Iar P.S.-ul

cade ca o ghilotină: „Nu-mi telefonați, în cazul că n-ați găsit pe nimeni deosebit".

După plecarea lui Noica de la Bibliotecă animația creștea, se discuta aprins; manuscrisele se cuveneau lăsate acolo și nu încredințate Ipoteștilor!

O veleitară botoșăneană îmi spunea cu reproș, în drum spre ușă, că ea n-a avut norocul meu! Îi răspund citând din Eminescu: „Oamenii se împart în două; unii caută și nu găsesc, alții găsesc și nu sunt mulțumiți."

Mă îndrept spre casă răvășit sufletește cu gândul la cele unsprezece caiete lăsate Ipoteștilor condiționat: dacă nu se va ține promisiunea facsimilării lor vor fi luate înapoi. Răsfoiesc manuscrisele până spre dimineață; aproape toate au hârtia îngălbenită, purtând însemnările filozofului. Va trebui să-mi cumpăr o lupă. Rememorez înainte de culcare: „După ce am încercat la Sibiu, București, Iași, Cluj, Timișoara nu este întâmplător că tocmai la Botoșani am găsit înțelegere. A fost unul din visele mele de o viață. Poate se va împlini aici, la Eminescu acasă." De ce „poate" – mă întrebam...

*

Pe 1 octombrie 1987, Constantin Noica a revenit la Botoșani.

Am plecat spre Ipotești. Gazdă fiind, am ajuns înaintea oaspetelui. Eram mulțumit că Noica nu se oprise numai la Botoșani. Era lumină de toamnă târzie și o liniște de început de veac.

În sufrageria casei, Noica s-a scuzat față de ceilalți. „Pe noi o să vă rugăm să ne iertați preț la vreun ceas. Avem de clarificat unele lucruri!" Ne-am așezat. Adusesem din fondul documentar un rând de caiete, precum și cele unsprezece lăsate acum trei ani de domnia sa. Cum unul dintre oficiali continua să vorbească, Noica s-a întors puțin în scaun, întrebându-l: „Cum ai putut, domnule, să mă întrebi dacă manuscrisele nu sunt cumva simple notițe de școală?!" „Ca să vă incit, domnule Noica!" Numai că pe filozof nu-l interesa răspunsul pe care nici nu l-a comentat. Cu teancul de caiete în față a început confruntarea; câte pagini aveam noi și câte se aflau notate de el într-o mapă cu file îngălbenite pe a cărei copertă era scris: Mișu Eminescu. Atunci când descoperea că noi aveam mai multe pagini se bucura copilărește: „Bun – zicea – să vedem mai departe". Mă întrebă, apoi, cu câte un caiet în față, ce conțin diverse pagini. „Bun", repeta mulțumit. La urmă am făcut confruntarea cu cele unsprezece caiete lăsate în octombrie 1984. Șase dintre acestea le-a luat chiar atunci înapoi, spunând: „Nu mai aveți de-acum nevoie de ele." Pentru moment am rămas surprins. Acum când notez îmi dau seama că ele fuseseră doar „momeala". Au mai rămas cinci la care am găsit unele neconcordanțe față de ale noastre; de altfel, acestea conțineau și cele mai puține pagini. După ce lucrurile au fost clare, Noica mi-a spus să i le trimit la Păltiniș, căci intenționa să le expună acolo și să-i scriu despre toate neconcordanțele din manuscrisele rămase. Mi-a lăsat apoi o listă actualizată (3 file dactilografiate) cu manuscrisele Eminescu aflate la B.A.R. (Îmi mai dăduse una, cu trei ani în urmă, care era incompletă).

Nu știu când au trecut trei sferturi de ceas la masa din sufrageria casei memoriale. Noica a stat cu scaunul înspre fereastra cu „vechiul salcâm". Mi-a spus de câteva ori: „Ați făcut o treabă bună". Probabil nu se aștepta. La sfârșit s-a ridicat și a spus tuturor: „Ați făcut o treabă bună și vă felicit din toată inima" Apoi, întorcându-se spre mine: „Dă-mi voie să te îmbrățișez". Era neîndoielnic emoționat și realmente fericit. Ce mare lucru înfăptuisem decât exact ceea ce se cuvenea să fie făcut? La îndemnul lui Nicolae Octavian, Noica i-a îmbrățișat la rând pe toți. Părea că-și stăpânește lacrimile. „Prietenul Liiceanu spune că pe tot ce pune mâna Noica nu iese. Iată că unul din cele cinci mari lucruri pe care mi le-am dorit toată viața a ieșit, și a ieșit aici, la Eminescu acasă." În timp ce vorbea a ridicat privirea, dar nu vedea pe nimeni. La plecare a mai adăugat: „Numele nostru trebuie trecut sub tăcere. El nu mai există. Dumneavoastră ați făcut totul." În această stare de spirit a notat și în Cartea de onoare a muzeului. „Comitetul de Cultură din Botoșani a înfăptuit, cu facsimilarea caietelor lui Eminescu, ceva de ordinul „visului încremenit" al poetului. Cu recunoștința noastră caldă, a tuturor sufletelor românești.

1 oct. '87, Ipotești